

Katarzyna Zagórska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**W. Przyczyna, K. Czarnecka, M. Ławreszuk (red.),
Słownik polskiej terminologii prawosławnej,
Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku,
Białystok 2022**

W. Przyczyna, K. Czarnecka, M. Ławreszuk (red.), *Słownik polskiej terminologii prawosławnej*, <https://sptp.uwb.edu.pl/>

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje *Słownik polskiej terminologii prawosławnej* pod redakcją Wiesława Przyczyny, Katarzyny Czarneckiej i Marka Ławreszuka (2022). To pierwsze całościowe opracowanie, zawierające słownik z terminami polskimi, ich odpowiedniki greckie, cerkiewnosłowiańskie i angielskie (trzy indeksy) oraz indeks form niepoprawnych. Słownik jest dostępny w wersji papierowej, elektronicznej (<https://sptp.uwb.edu.pl/>) oraz w aplikacjach mobilnych.

SŁOWA KLUCZOWE:

słownik, prawosławie, teolingwistyka

ABSTRACT

The article presents *Słownik polskiej terminologii prawosławnej* (*Dictionary of Polish Orthodox terminology*), edited by Wiesław Przyczyna, Katarzyna Czarnecka and Marek Ławreszuk. This is the first comprehensive study presenting dictionary of Polish terms, their Greek, Church Slavonic and English equivalents (three indexes) and index of invalid forms. The dictionary is available in paper, electronic versions (<https://sptp.uwb.edu.pl/>) and in mobile applications.

KEYWORDS:

dictionary, Orthodoxy, teolingistics

Mimo że badania teolingwistyczne zajmują się wypowiedziami o charakterze religijnym, brakowało dotychczas opracowania leksyki prawosławnej. Kilka lat temu pojawiła się koncepcja jej normatywizacji¹, by ograniczyć czy zniwelować kłopotliwe rozbieżności, synonimy, zapożyczenia, a także spolszczenia terminów. Choć wiernym i naukowcom służyły wcześniejsze, już coraz mniej aktualne

¹ J. Kostiuczuk, J. Tofiluk, M. Ławreszuk, W. Misijuk, J. Charkiewicz, *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok 2016.

słowniki czy leksykony², nadal zwracano uwagę na potrzebę całościowego opracowania. Dopiero po pięciu latach badań³ ukazał się *Słownik polskiej terminologii prawosławnej*, zredagowany przez ks. Wiesława Przyczynę, Katarzynę Czarnecką oraz ks. Marka Ławreszuka⁴. Można z niego korzystać w wersji papierowej, elektronicznej oraz za pomocą aplikacji mobilnych.

Słownik zawiera 4003 artykuły hasłowe, specjalistyczne indeksy oraz część teoretyczną. Zaprezentowano w niej informacje na temat koncepcji i struktury opracowania, zasad ekscerpcji materiału oraz wersji *online*, dostępnej na stronie <https://sptp.uwb.edu.pl> oraz „z wybranymi funkcjami – w wersjach aplikacyjnych, które działają na urządzeniach z systemami operacyjnymi Android i iOS”⁵. Wydanie elektroniczne jest bogatsze od papierowego, choć liczącego 606 stron, między innymi o moduły e-learningowy, mowy czy dla osób słabowidzących. Ponadto umożliwia wyszukiwanie w języku polskim, greckim, cerkiewnosłowiańskim i angielskim⁶. Pliki dźwiękowe (9298) zostały uwzględnione dla polszczyzny oraz dla języków obcych. Wydania elektroniczne i papierowe nie różnią się listą haseł czy zawartością merytoryczną, prezentowaną jedynie w innym układzie.

---

² Zob. ks. M. Ławreszuk, *Polska terminologia prawosławna – analiza stanu obecnego*, „Ełpis” 2018 nr 20, s. 160–161.

³ Publikacja została sfinansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2017–2022, nr projektu 0083/NPRH5/H11/84/2017; zob. *Informacje o projekcie badawczym NPRH083 – Słownik polskiej terminologii prawosławnej* (brak daty opubl.), <https://prawoslawie.uwb.edu.pl/archiwa/1664> (dostęp: 17.10.2022 r.). Projekt realizowano na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku, a jego kierownikiem był ks. prof. Wiesław Przyczyna.

⁴ Do grona autorów należą, oprócz redaktorów, ks. Jarosław Kupryjaniuk, Małgorzata Kurianowicz, Grzegorz Makal, ks. Piotr Makal, ks. Włodzimierz Misijuk i Anna Rygorowicz-Kuźma. Budowę słownika i strukturę artykułów hasłowych przygotowała Katarzyna Czarnecka, natomiast za hasła i klasyfikację tematyczną odpowiadali ks. Jarosław Kupryjaniuk, Małgorzata Kurianowicz, ks. Marek Ławreszuk, Grzegorz Makal, ks. Piotr Makal, ks. Włodzimierz Misijuk i Anna Rygorowicz-Kuźma.

⁵ ks. P. Makal, *Charakterystyka elektronicznej wersji „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/charakterystyka-elektronicznej-wersji-slownika> (dostęp 17.10.2022 r.).

⁶ Tamże, dalej: „Zaawansowane wyszukiwanie w językach: greckim, cerkiewnosłowiańskim i angielskim odbywa się tylko w odpowiednich polach indeksów obcojęzycznych. Dużym utrudnieniem w wyszukiwaniu są zasady ortograficzne języków greckiego i cerkiewnosłowiańskiego. W obu tych językach występują litery mające tę samą wartość fonetyczną oraz akcenty i przydechy. Wyszukiwanie w tych językach odbywa się przy wsparciu wirtualnych klawiatur (...) z uproszczonym systemem znaków”.

Wersje mobilne nie mają funkcji eksportu. Udostępnienie materiałów na licencji *open access* zachęca do korzystania z publikacji nie tylko specjalistów, ale wszystkich zainteresowanych.

W części zasadniczej, słownikowej, oprócz wyrazu hasłowego i jego wariantów, uwzględniono odpowiedniki obcojęzyczne, wymowę, skróty, kwalifikatory, definicje, synonimy, połączenia wyrazowe oraz uwagi poprawnościowe (pisownia, akcent, trudności gramatyczne, semantyczne czy etykietalne). Nawigacja w wersji *online* jest swobodna, dla młodszych użytkowników zapewne komfortowa dzięki hiperłączom. Oprócz wyszukiwarki haseł (<https://sptp.uwb.edu.pl/>) można skorzystać także z ich podstawowego indeksu (<https://sptp.uwb.edu.pl/podstawowy-indeks-hasel>), znajdując przykłady od „abba” po „żywot świętego” (s. 77–495 w wersji papierowej, 3033 rekordy w wersji elektronicznej).

Budowa słownika oddaje zamysł autorów, by publikacja była przystępna i możliwie jak najbardziej przejrzysta w formie, co ułatwi korzystanie z niej szerokiemu gronu odbiorców, nie tylko specjalistom. Opracowanie uzupełniają trzy indeksy odpowiedników obcojęzycznych: greckich, cerkiewnosłowiańskich i angielskich oraz indeks form niepoprawnych, mający na celu pewną korektę wcześniej znanych odbiorcy terminów. Jak tłumaczy Katarzyna Czarnecka, zespół badawczy odrzucił niektóre rozwiązania w wyniku „braku precyzji (...), pomieszania desygnatów (...), odwzorowania w całości lub w części postaci obcojęzycznej mimo istnienia poprawnej, akceptowanej wersji spolszczonej (...), zbędnego przejmowania terminów katolickich (...)”⁷. Autorzy przywołują również literaturę specjalistyczną i bazę materiałową. W części opisowej znajduje się podrozdział poświęcony bibliografii (s. 591–604 w wersji papierowej, osobna zakładka w wersji elektronicznej).

Przedstawiając terminologię prawosławną w ujęciu językoznawczym, opracowanie zachowuje charakter teolingwistyczny. Uzasadniając jego koncepcję, w części teoretycznej przywołane zostały zarówno nawiązania do leksyki współczesnej, jak też chrześcijańskiej sprzed podziału Kościoła w 1054 r. lub

---

⁷ K. Czarnecka, *Struktura „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*, (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/struktura-slownika> (dostęp 17.10.2022 r.). Autorka dalej wyjaśnia: „Ponieważ słownik adresowany jest do szerokiego grona czytelników, a jednym z jego celów jest popularyzacja terminologii, główne zasady edytorskie w znacznym stopniu odpowiadają obowiązującym współcześnie normom ortografii”.

terminologii Kościoła rzymskiego⁸. Ks. Wiesław Przyczyna i ks. Marek Ławreszuk wyjaśniają, że „analizowany zbiór nie został ograniczony wyłącznie do terminów rdzennie polskich, lecz poszerzono go o określenia współcześnie używane przez prawosławnych obywateli Polski związanych narodowościowo lub kulturowo z językiem rosyjskim, białoruskim, ukraińskim lub łemkowskim”⁹.

Słownik opisuje podstawowe konteksty życia duchowego i religijnego Cerkwi prawosławnej, które precyzuje Anna Rygorowicz-Kuźma, a zatem dotyczące „nauki o Bogu, dogmatach i zasadach wiary, prawa kanonicznego i organizacji życia cerkiewnego, praktyki liturgicznej, obrzędowości i sztuki cerkiewnej”¹⁰. Zasadniczo bazę materiałową stanowią dwie grupy tekstów, opracowania leksykograficzne języka polskiego oraz źródła specjalistyczne (doktryna, prawo, praktyka), przywołane w osobnym zestawieniu. W opracowaniu znalazły się nazwy pospolite oraz, ze względu na ograniczenia formalne, wybrane nazwy własne, dotyczące Boga, Bogarodzicy czy święt, nie uwzględniono na przykład nazw osobowych i geograficznych Starego oraz Nowego Testamentu. Autorzy pragnęli jednak omówić całościowy i reprezentatywny zasób używanej obecnie terminologii prawosławnej, zróżnicowanej tematycznie. Wyzwaniem stało się opracowanie odpowiedników obcojęzycznych, greckich, cerkiewnosłowiańskich i angielskich. Trudności wynikały ze specyfiki materiałów źródłowych, w tym słowników, leksykonów, encyklopedii, tekstów liturgicznych czy literatury dotyczącej prawosławia¹¹.

---

⁸ Ks. W. Przyczyna, ks. M. Ławreszuk, *„Słownik polskiej terminologii prawosławnej”. Zakres, geneza, charakterystyka* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/czym-jest-terminologia-prawoslawna> (dostęp 17.10.2022 r.). Jak wyjaśniają autorzy, „analizowany zbiór nie został ograniczony wyłącznie do terminów rdzennie polskich, lecz poszerzono go o określenia współcześnie używane przez prawosławnych obywateli Polski związanych narodowościowo lub kulturowo z językiem rosyjskim, białoruskim, ukraińskim lub łemkowskim”.

⁹ Tamże.

¹⁰ A. Rygorowicz-Kuźma, *Zasady ekscerpcji materiału do „Słownika polskiej terminologii prawosławnej” – terminologia polska* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/zasady-ekscerpcji-materialu-do-slownika-terminologia-polska> (dostęp 17.10.2022 r.).

¹¹ Szczegółowo omawiają je autorzy opracowujący odpowiedniki obcojęzyczne, w tym zagadnienia ortograficzne (np. wielkie i małe litery) i prozodyczne (np. przydech), zob. G. Małkał, M. Kurianowicz, ks. W. Misijuk, *Zasady ekscerpcji materiału do „Słownika polskiej terminologii prawosławnej” – odpowiedniki obcojęzyczne*, (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/zasady-ekscerpcji-materialu-do-slownika-odpowiedniki-obcojezyczne> (dostęp 17.10.2022 r.).

Autorzy podjęli się opisu skomplikowanego materiału, ostatecznie opracowanego i ujętego w publikacji, zawężając jednak badania ze względów formalnych. Potwierdzili, że polska terminologia prawosławna, związana z innymi językami słowiańskimi oraz językiem greckim, nie należy do zagadnień prostych, a decyzje czy rozstrzygnięcia na pograniczu teologii i lingwistyki nie bywają oczywiste. Do zagadnień, które zdaniem uczestników projektu wymagają uzupełnień dzięki kontynuacji badań, należą między innymi brak oficjalnych polskich prawosławnych tłumaczeń *Pisma Świętego* czy braki cerkiewnosłowiańskich odpowiedników współczesnych polskich terminów prawosławnych¹².

Słownik, łącząc potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych, badaczy oraz praktyków, może wspierać działalność edukacyjną, naukową, duszpasterską, translatoryczną, glottodydaktyczną, edytorską lub kulturalną.

BIBLIOGRAFIA

- Czarnecka K., *Struktura „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/struktura-slownika> (dostęp 17.10.2022 r.).
- Informacje o projekcie badawczym NPRH083 – Słownik polskiej terminologii prawosławnej* (brak daty opubl.), <https://prawoslawie.uwb.edu.pl/archiwa/1664> (dostęp 17.10.2022 r.).
- Kostiuczuk J., Tofiluk J., Ławreszuk M., Misijuk W., Charkiewicz J., *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok 2016.
- Ławreszuk M., *Polska terminologia prawosławna – analiza stanu obecnego*, „Elpis” 20 (2018), s. 159–163.
- Ławreszuk M., Makal G., „*Słownik polskiej terminologii prawosławnej*” – wnioski badawcze, <https://sptp.uwb.edu.pl/wnioski-badawcze> (dostęp 17.10.2022 r.).
- Makal P. *Charakterystyka elektronicznej wersji „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/charakterystyka-elektronicznej-wersji-slownika> (dostęp 17.10.2022 r.).
- Makal G., Kurianowicz M., Misijuk W., *Zasady ekscerpcji materiału do „Słownika polskiej terminologii prawosławnej” – odpowiedniki obcojęzyczne* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/zasady-ekscerpji-materialu-do-slownika-odpowiedniki-obcojezyczne> (dostęp 17.10.2022 r.).
- Przyczyna W., Czarnecka K., Ławreszuk M., *Słownik polskiej terminologii prawosławnej*, Białystok 2022.

---

¹² ks. M. Ławreszuk, G. Makal, „*Słownik polskiej terminologii prawosławnej*” – wnioski badawcze, (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/wnioski-badawcze> (dostęp 17.10.2022 r.).

Przyczyna W., Czarnecka K., Ławreszuk M., *Słownik polskiej terminologii prawosławnej* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/> (dostęp 17.10.2022 r.).

Przyczyna W., Ławreszuk M., „*Słownik polskiej terminologii prawosławnej*”. *Zakres, geneza, charakterystyka* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/czym-jest-terminologia-prawoslawna> (dostęp 17.10.2022 r.).

Rygorowicz-Kuźma A., *Zasady ekscerpcji materiału do „Słownika polskiej terminologii prawosławnej” – terminologia polska* (brak daty opubl.), <https://sptp.uwb.edu.pl/zasady-ekscerpcji-materialu-do-slownika-terminologia-polska> (dostęp 17.10.2022 r.).

Biogram

Dr hab. Katarzyna Zagórska, prof. UAM w Zakładzie Retoryki, Pragmalingwistyki i Dziennikarstwa Instytutu Filologii Polskiej UAM. Językoznawczyni, zajmuje się przekazem medialnym, językiem religijnym oraz nauczaniem języka polskiego jako obcego. Swoje publikacje poświęciła m.in. twórczości poetyckiej Karola Wojtyły, polskim homiliom Jana Pawła II, radiofonii oraz edukacji medialnej. Członkini Zespołu Języka Religijnego Rady Języka Polskiego i Komisji Języka Religijnego przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów.

ORCID: 0000-0002-2015-8046